

flare non possit, accedat ad ambigua signa in Scripturis consideranda, & discutienda, de quibus jam tertio volumine dicere aggrediar, quod Dominus donare dignabitur.

LIBER TERTIUS.

Postquam egit in superiore libro de remota signorum ignorantia, transit nunc S. Doctor ad considerationem ambiguitatis, quæ cum in propriis, tum in translatis signis occurrit. In propriis quidem ex interpunctione vocum, ex earum pronuntiatione, ex ancipiti significato: quod genus ambiguitatis ex contextu sermonis, & collatione interpretum, aut ejus linguæ, unde Scriptura translata est, inspectione resolvi ostendit. In translatis vero signis ambiguitas contingit, cum ipsa dictio non ad litteræ sensum ponitur in Scripturis: quæ de re operosius disputat, traditque regulas, quibus dignoscatur, an locutio figurata sit, & si quidem figurata, quo pacto debeat explicari. Ad extremum ipsius Tichonii septem regulas singulatim expendit.

CAPUT I.
Summa superiorum
librorum,
& scopus
sequentis.

I. **HOMO** timens Deum, voluntatem ejus in Scripturis sanctis diligenter inquirat. Et ne amet certamina; pietate mansuetus, præmunus etiam scientia linguarum, ne in verbis locutionibusque ignotis hæreat; præmunus etiam cognitione quarumdam rerum necessariorum, ne vim naturamve earum, quæ propter similitudinem adhibentur, ignoret; adju-

van-

vante etiam codicum veritate, quam solers emendationis diligentia procuravit; veniat ita instructus ad ambigua Scripturarum discutienda atque solvenda. Ut autem signis ambiguis non decipiatur, quantum per nos instrui potest) ^a fieri autem potest, ut istas vias quas ostendere volumus, tamquam pueriles, vel magnitudine ingenii, vel majoris illuminationis claritate derideat) sed tamen, ut ceperam dicere, quantum per nos instrui potest, qui eo loco animi est, ut per nos instrui valeat, sciat ambiguitatem Scripturæ aut in verbis propriis esse, aut in translatis; quæ genera in secundo libro monstravimus.

2. **SED** cum verba propria faciunt ambiguum Scripturam, primò videndum est, ne malè distinxerimus, aut pronuntiaverimus. Cum ergo adhibita intentio incertum esse perviderit, quomodo distinguendum aut quomodo pronuntiandum sit, consulat regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis, & Ecclesiæ auctoritate percepit, de qua satis egimus cum de rebus in primo libro loqueremur. Quòd si ambæ vel etiam omnes, si plures fuerint partes, ambiguitatem secundum fidem sonuerint, textus ipse sermonis à præcedentibus, & consequentibus partibus, quæ ambiguitatem illam in medio posuerunt; restat consulendus, ut videamus aninam sententiæ, de pluribus quæ se ostendunt, ferat suffragium, eamque sibi contexi patiatur.

3. Jam nunc exempla considera. Illa hæretica distinctio: *In principio erat Verbum,* Joan. I. I.

&

^a MSS. Remigianus, Theodoricensis & Cisterciensis hic addunt, *juvante Domino, hæc demonstrare totus noster conatus est.* Floriacensis vero unicum interponit verbum, *explicabo*: utrumque ineptum glossæma.

CAPUT II.
Ambiguitas ex verborum distinctione quo modo tollenda.

justificat. Et iterum interrogetur: *Quis est qui condemnat?* & respondeatur: *Christus Jesus qui mortuus est.* Quod credere quia dementissimum est, ita pronuntiabitur, ut præcedat percontatio, sequatur interrogatio. Inter percontationem autem, & interrogationem hoc veteres interesse dixerunt, quod ad percontationem multa responderi possunt, ad interrogationem verò, aut Non, aut Etiam. Pronuntiabitur ergo ita, ut post percontationem qua dicimus: *Quis accusabit adversus electos Dei?* Illud quod sequitur sono interrogantis enuntietur: *Deus qui justificat?* ut tacite respondeatur, Non. Et item percontemur: *Quis est qui condemnat?* rursusque interrogemus, *Christus Jesus qui mortuus est, magis autem qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis?* ut ubique tacite respondeatur, Non. At vero illo in loco ubi ait: *Quid ergo dicemus? quia gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam,* nisi post percontationem qua dictum est: *Quid ergo dicemus?* responsio subjiciatur: *Quia gentes quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam,* textus consequens non cohærebit. Qualibet autem voce pronuntietur illud quod Nathanael dixit: *A Nazareth potest aliquid boni esse,* sive affirmantis, ut illud solum ad interrogationem pertineat quod ait, *A Nazareth?* sive totum cum dubitatione interrogantis, non video quomodo discernatur: uterque autem sensus fidem non impedit.

7. Est etiam ambiguitas in sono dubio syllabarum, & hæc utique ad pronuntiationem pertinens. Nam quod scriptum est: *Non est absconditum à te os meum, quod fecisti in abs-*

Percontatio & interrogatio quo differant.

Rom. 9.30.

Joan. I. 46.

Psal. 138.
15.

condito, non elucet legenti, utrum correpta littera *os* pronuntiet, an producta. Si enim corripiat, ab eo quod sunt ossa; si autem producat, ab eo quod sunt ora, intelligitur numerus singularis. Sed talia linguæ precedentis inspectione dijudicantur: nam in Græco non *στόμα*, sed *ὄστέον* positum est. Unde plerumque loquendi consuetudo vulgaris utilior est significandis rebus, quàm integritas litterata. Mallet quippe cum barbarismo dici: Non est absconditum à te ossum meum, quàm ut idè esset minùs apertum, quia magis latinum est. Sed aliquandò dubius syllabæ sonus etiam vicino verbo ad eandem sententiam pertinente dijudicatur: sicut est illud Apostoli: *Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Si tantummodò dixisset, *quæ prædico vobis,* neque subjunxisset, *sicut prædixi,* nonnisi ad codicem præcedentis linguæ recurrendum esset, ut cognosceremus, utrum in eo quod dixit, *prædico,* producenda an corripienda esset media syllaba: nunc autem manifestum est producendam esse; non enim ait, sicut prædicavi, sed *sicut prædixi.*

8. NON solum autem istæ, sed etiam illæ ambiguitates, quæ non ad distinctionem, vel ad pronuntiationem pertinent, similiter considerandæ sunt: qualis illa est ad Thessalonicenses: *Propterea consolati sumus, fratres, in vobis.* Dubium est enim utrum, ò fratres, an, hos fratres: neutrum autem horum est contra fidem, sed græca lingua hos casus pares non habet, & idè illa inspecta renuntiat vocativus, id est, ò fratres. Quòd si voluisset interpretes dicere, propterea consolationem habuimus, fratres, in vobis, minùs servi-

Galat. 5.
21.

CAP. IV.
Ambiguitas dictionis qua ratione expediatur.

I. Thess. 3.
7.

tum esset verbis, sed minùs de sententia dubitaretur; aut certè si adderetur, nostri, nemo ferè ambigeret vocativum esse casum, cum audiret: *Propterea consolati sumus, fratres nostri, in vobis.* Sed jam hoc periculosius permittitur. Ita factum est in illa ad Corinthios, cum ait Apostolus: *Quotidiè morior, per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu.* Ait enim quidam interpres: *Quotidiè morior, per vestram juro gloriam,* quia in Græco vox jurantis manifesta est sine ambiguo sono. Rarissimè igitur, & difficillimè inveniri potest ambiguitas in propriis verbis, quantum ad libros divinarum Scripturarum spectat, quam non aut circumstantia ipsa sermonis, qua cognoscitur scriptorum intentio, aut interpretum collatio, aut præcedentis linguæ solvat inspectio.

CAPUT V.

Scripturæ figuratas locutiones ad litteram accipere servitus miserabilis.

2. Cor. 3. 6.

9. SED verborum translatorum ambiguitates, de quibus deinceps loquendum est, non mediocrem curam industriamque desiderant. Nam in principio cavendum est, ne figuratam locutionem ad litteram accipias. Et ad hoc enim pertinet, quod ait Apostolus: *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Cum enim figuratè dictum sic accipitur, tamquam propriè dictum sit, carnaliter sapitur. Neque ulla mors animæ congruentius appellatur, quam cum id etiam quod in ea bestiis antecellit, hoc est, intelligentia carni subicitur sequendo litteram. Qui enim sequitur litteram, translata verba sicut propria tenet, neque illud quod proprio verbo significatur, refert ad aliam significationem; sed si sabbatum audierit, verbi gratia, non intelligit nisi unum diem de septem, qui continuo volumine repetuntur; & cum audierit sacrificium, non excedit cogita-

tione illud, quod fieri de victimis pecorum terrenisque fructibus solet. Ea demum est miserabilis animæ servitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriendum æternum lumen levare non posse.

10. QUÆ tamen servitus in Judæo populo longe à ceterarum gentium^a more distabat; quandoquidem rebus temporalibus ita subjugati erant, ut unus eis in omnibus commendaretur Deus. Et quamquam signa rerum spiritalium pro ipsis rebus observarent, nescientes quò referrentur, id tamen iasitum habebant, quod tali servitute uni omnium, quem non videbant, placerent Deo. Quam custodiam tamquam sub pædago parvulorum fuisse scribit Apostolus. Et idè qui talibus signis pertinaciter inhæserunt, contemnentem ista Dominum, cum jam tempus revelationis eorum venisset, ferre non potuerunt; atque indè calumnias, quòd sabbato curaret, moliti sunt principes eorum; populusque signis illis tamquam rebus adstrictus, non credebat Deum esse, vel à Deo venisse, qui ea sicut à Judæis observabantur, nollet adtendere. Sed qui crediderunt, ex quibus facta est prima Ecclesia Jerosolimitana, satis ostenderunt, quanta utilitas fuerit eo modo sub pædago custodiri, ut signa quæ temporaliter imposita erant servientibus, ad unius Dei cultum, qui fecit cælum, & terram, opinionem observantium religarent. Namque illi quia proximi spiritalibus fuerunt (in ipsis enim temporalibus, & carnalibus^b votis atque signis, quamvis^b

G 3

quo-

^a Vetus codex Corbeiensis, *morte.*^b Am. *vocis:* pro quo Erasmus haud feliciter substituit,CAPUT VI.
Judæorum
servitussub
signis uti-
libus.

a

Gal. 3. 24.

Matt. 12.

2.

Luc. 6. 7.

quomodò spiritualiter essent intelligenda, nescirent, unum tamen didicerant venerari (æternum Deum) tam capaces extiterunt Spiritus Sancti, ut omnia sua venderent, eorumque pretium indigentibus distribuendum ante Apostolorum pedes ponerent; seque totos dedicarent Deo tamquam templum novum, cujus terrenæ imagini, hoc est, templo veteri serviebant.

11. Non enim hoc ulla Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam propè inventi erant, qui simulacra manufacta deos habebant: * ET si quando aliqui eorum illa tamquam signa interpretari conabantur, ad creaturam colendam venerandamque referebant. Quid enim mihi prodest simulacrum, verbi gratia, Neptuni non ipsum habendum Deum, sed eo significari universum mare vel etiam omnes aquas ceteras, quæ fontibus prouunt, sicut à quodam Poeta illorum describitur, si benè recolo, ita dicente:

*Tu, Neptune pater, cui tempora cana
crepanti
Cincta salo resonant, magnus cui per-
pete mento
Profluit Oceanus, & flumina crinibus
errant?*

Hæc silliqua intra dulce tectorium sonantes lapillos quatit: non est autem hominum, sed porcorum cibus. Novit quid dicam, qui Evangelium novit. Quid ergo mihi prodest, quod Neptuni simulacrum ad illam significationem re-

vocibus. Sic etiam Lov. At Bad. & MSS. magno consensu ferunt, *votis*, id est, oblationibus.

refertur, nisi fortè ut neutrum colam? Tam enim mihi statua qualibet, quàm mare universum, non est Deus. Fateor tamen altiùs demersos esse, qui opera hominum deos putant, quàm qui opera Dei; sed nobis unus diligendus, & colendus Deus præcipitur, qui fecit hæc omnia, quorum illi simulacra venerantur, vel tamquam deos, vel tamquam signa, & imagines deorum. Si ergo signum utiliter institutum pro ipsa re sequi, cui significandæ institutum est, carnalis est servitus, quanto magis inutilium rerum signa instituta pro rebus accipere? Quæ si retuleris ad ea ipsa, quæ his significantur, eisque colendis animum obligaveris, nihilominus servili carnalique onere atque velamine non carebis.

12. QUAMOBREM christiana libertas eos quos invenit sub signis utilibus, tamquam propè inventos, interpretatis signis quibus subditi erant, elevatos ad eas res quarum illa signa sunt, liberavit: ex his factæ sunt Ecclesiæ sanctorum Israelitarum. Quos autem invenit sub signis inutilibus, non solum servilem operationem sub talibus signis, sed etiam ipsa signa frustravit removitque omnia: ut à corruptione multitudinis simulatorum deorum, quam sæpè ac propriè scriptura fornicationem vocat, ad unius Dei cultum gentes converterentur; nec sub ipsis jam signis utilibus servituræ, sed exercitaturæ potius animum in eorum intelligentia spiritali.

13. SUB signo enim servit, qui operatur aut veneratur aliquam rem significantem, nesciens quid significet: qui verò aut operatur, aut veneratur utile signum divinitus institutum, cujus vim significationemque intelligit, non hoc veneratur quod videtur, & transit,

Deut. 6. 4.

CAP. VIII.
Aliter Judæi à signorum servitute liberati, aliter Gentiles.

CAPUT IX.
Quis signorum servitute premitur, quis non.

sed illud potius quò talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo spiritalis & liber est, etiam tempore servitutis, quo carnalibus animis nondum oportet signa illa revelari, quorum iugo edomandi sunt. Tales autem spirituales erant Patriarchæ ac Prophetæ, omnesque in populo Israel, per quos nobis Spiritus Sanctus ipsa Scripturarum, & auxilia, & solatia ministravit. Hoc verò tempore posteaquam resurrectione Domini nostri manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum, quæ jam intelligimus, operatione gravi onerati sumus; sed quædam pauca pro multis, eademque factu facillima, & intellectu augustissima, & observatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est baptismi Sacramentum, & celebratio corporis, & sanguinis Domini. Quæ unusquisque cum percipit, quò referantur imbutus agnoscit, ut ea non carnali servitute, sed spiritali potius libertate veneretur. Ut autem litteram sequi, & signa pro rebus quæ iis significantur accipere, servilis infirmitatis est: ita inutiliter signa interpretari, male vagantis erroris est. Qui autem non intelligit quid significet signum, & tamen signum esse intelligit, nec ipse premitur servitute. Melius est autem vel premi incognitis, sed utilibus signis, quàm inutiliter ea interpretando, à jugo servitutis eductam cervicem laqueis erroris inserere.

Baptismus,
Eucharis-
tia.

CAPUT X.
Undè dignoscatur an figurata sit locutio.

14. HUIC autem observationi, qua cavemus figuratam locutionem, id est, translataam quasi propriam sequi, adjungenda etiam illa est, ne propriam quasi figuratam velimus accipere. Demonstrandus est igitur prius modus inveniendæ locutionis, propria ne an figurata-

rata sit. Et iste omninò modus est, ut QUID-
QUID in sermone divino neque ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem propriè referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum & proximum, fidei veritas ad cognoscendum Deum, & proximum pertinet. Spes autem sua cuique est in conscientia propria, quemadmodum se sentit ad dilectionem Dei, & proximi, cognitionemque proficere. De quibus omnibus primo libro dictum est.

Regula generalis.

15. Sed quoniam proclive est humanum genus non ex momentis ipsius libidinis, sed potius suæ consuetudinis æstimare peccata, fit plerùmque, ut quisque hominum ea tantum culpanda arbitretur, quæ suæ regionis, & temporis homines vituperare atque damnare consueverunt; & ea tantum probanda atque laudanda, quæ consuetudo eorum, cum quibus vivit, admittit: eoque contingit, ut si quid Scriptura vel præceperit, quod abhorret à consuetudine audientium, vel quod non abhorret culpaverit, si animum eorum jam verbi vixit auctoritas, figuratam locutionem putent. NON autem præcipit Scriptura nisi caritatem, nec culpat nisi cupiditatem: & eo modo informat mores hominum. Item si animum præocupavit alicujus erroris opinio, quidquid aliter asseruerit Scriptura, figuratum homines arbitrantur. Non autem asserit nisi catholicam fidem rebus præteritis, & futuris, & præsentibus. Præteritorum narratio est, futurorum prænuntiatio, præsentium demonstratio. Sed omnia hæc ad eandem caritatem nutriendam atque corroborandam, & cupiditatem vincendam atque extinguendam valent.

16. Caritatem voco motum animi ad fru-

Caritas.

fruentum Deo propter ipsum, & se atque proximo propter Deum. Cupiditatem autem motum animi ad fruendum se, & proximo, & quolibet corpore non propter Deum. Quod autem agit indomita cupiditas ad corrupendum animum & corpus suum, flagitium vocatur. Quod autem agit ut alteri noceat, facinus dicitur. Et hæc sunt duo genera omnium peccatorum: sed flagitia priora sunt. Quæ cum exinaniverint animum, & ad quamdam egestatem perduxerint, in facinora prosiliunt, quo removeantur impedimenta flagitiorum, aut adjumenta quærantur. Item quod agit caritas, quo sibi prosit, utilitas est: quod autem agit, ut prosit proximo, beneficentia nominatur. Et hic præcedit utilitas; quia nemo potest ex eo quod non habet, prodesse alteri.

Utilitas.

Beneficentia.

CAP. XI.
Regula de
iis quæ sæ-
vitiam re-
dolent, re-
feruntur-
que nihilo-
minus ex
persona
Dei vel san-
ctorum.
Rom. 2. 5.

17. QUIDQUID ergo asperum & quasi sævum factu dictuque in sanctis Scripturis legitur ex persona Dei vel sanctorum ejus, ad cupiditatis regnum destruendum valet. Quod si perspicue sonat, non est ad aliud referendum, quasi figurate dictum sit. Sicuti est illud Apostoli: *Thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua: iis quidem qui secundum sustentiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem querentibus, vitam æternam; iis autem qui ex contentione sunt, & diffidunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum.* Judæi primum & Græci. Sed hoc ad eos, cum quibus evertitur ipsa cupiditas, qui eam vincere no-

lue-

uerunt. Cùm autem in homine cui domina- batur, regna cupiditatis subvertuntur, illa est aperta locutio: *Qui autem Jesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum a passionibus & concupiscentiis.* Nisi quia & hic quædam verba translata tractantur, sicuti est, *ira Dei, & crucifixerunt*: sed non tam multa sunt, vel ita posita, ut obtegant sensum, & allegoriam vel ænigma faciant, quam propriè figuratam locutionem voco. Quod autem Jeremias dicitur: *Ecce constitui te hodie super gentes & regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, & dissipas*; non dubium quin figurata locutio tota sit, ad eum finem referenda, quem diximus.

Gal. 5. 24.
a

Jerem. 1.
10.

18. QUÆ AUTEM QUASI FLAGITIOSA imperitis videntur, sive tantum dicta, sive etiam facta sunt, vel ex Dei persona, vel ex hominum quorum nobis sanctitas commendatur, tota figurata sunt, quorum ad caritatis pastum enucleanda secreta sunt. Quisquis autem rebus prætereuntibus restrictius utitur, quam sese habent mores eorum, cum quibus vivit, aut temperans, aut superstitiosus est: quisquis verò sic eis utitur, ut metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus NON USUS RERUM, sed libido urentis in culpa est. Neque ullo modo quisquam sobrius crediderit, Domini pedes ita unguento pretioso à muliere perfusos, ut luxuriosorum & nequam hominum solent, quorum talia convivia detestatur. Odor enim bonus fama bona

CAP. XII.
Regula de
dictis &
factis quasi
flagitiosis
imperito-
rum judi-
cio, quæ
Deo vel
sanctis vi-
ris tribuun-
tur.

a. Editi, vitii: pro quo MSS. passionibus: hanc vocem reddit passim Augustinus pro græca, τῶν παθημάτων.

na est, quam quisquis bonæ vitæ operibus habuerit, dum vestigia Christi sequitur, quasi pedes ejus pretiosissimo odore perfundit. Ita quod in aliis personis plerumque flagitium est, in divina vel prophetica persona magnæ cujusdam rei signum est. Alia est quippe in perditis moribus, alia in Oseæ prophetæ vaticinatione conjunctio meretricis: nec si flagitiosè in conviviis temulentorum & lascivorum nudantur corpora, propterea in balneis nudum esse, flagitium est.

19. Quid igitur locis & temporibus personisque conveniat, diligenter attendendum est, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim potest, ut sine aliquo vitio^a cupiditæ vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur; insipiens autem foedissima gulæ flamma in vilissimum ardescat. Et sanus quisque maluerit more Domini pisce vesci, quam lenticula more Esau nepotis Abraham, aut hordeo more jumentorum. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleræque bestia, quia vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus hujusmodi rebus, non ex earum rerum natura quibus utimur, sed ex causa utendi, & modo appetendi, vel probandum est vel improbandum quod facimus.

20. Regno terreno veteres justi cæleste regnum imaginabantur, & prænuntiabant.^b Sufficiendæ prolis causa erat uxorum plurium simul uni viro habendarum inculpabilis consue-

^a Editi, vitio cupiditatis, vel, cupidinis. At MSS. vitio cupiditæ, id est, vitioso ciborum lautiorum suaviorumque appetitu.

^b MSS. aliquot, suscipiendæ. Alii cum editis, Sufficiendæ, quod Virgilianum est, Georg. 3. Aliam ex alio generando suffice prolem.

suetudo; & idè unam feminam maritos habere plurimos honestum non erat: non enim mulier eo est fecundior, sed meretricia potius turpitudine est, vel quæstum vel liberos vulgò quærere. In hujusmodi moribus quidquid illorum temporum sancti non libidinose faciebant, quamvis ea facerent, quæ hoc tempore nisi per libidinem fieri non possunt, non culpata Scriptura. Et quidquid ibi tale narratur, non solum historicè ac propriè, sed etiam figuratè ac propheticè acceptum, interpretandum est usque in finem illum caritatis, sive Dei, sive proximi, sive utriusque. Sicut enim talares & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honesto loco natis, cum tunicati sunt, non eas habere flagitium est: sic animadvertendum est, in cetero quoque usu rerum abesse oportere libidinem, quæ non solum ipsa eorum, inter quos vivit, consuetudine nequiter abutitur, sed etiam sæpè fines ejus egressa, foeditatem suam, quæ inter claustra morum sollemnium latitabat, flagitiosissima eruptione manifestat.

21. QUIDQUID autem congruit consuetudini eorum, cum quibus vita ista degenda vel necessitate imponitur, vel officio suscipitur, à bonis & magnis hominibus ad utilitatem & beneficentiam referendum est, vel propriè, sicut & nos debemus, vel etiam figuratè, sicut Prophetis licet.

22. IN quæ facta legenda cum incurrunt indocti alterius consuetudinis, nisi auctoritate reprimentur, flagitia putant; nec possunt animadvertere totam conversationem suam, vel in conjugiiis, vel in conviviis, vel in vestitu, ceteroque humano victu atque cultu, aliis gentibus & aliis temporibus flagitiosam videri. Qua

Gen. 16. 3.
& 25. 1.
2. Reg. 5.
13.

CAP. XIII.

CAP. XIV.
Error opinionantium nullam esse justitiam per seipsam.

varietate innumerabilium consuetudinum commoti quidam dormitantes, ut ita dicam, qui neque alto somno stultitiæ sopiebantur, nec in sapientiæ lucem poterant evigilare, putaverunt nullam esse justitiam per seipsam, sed unicuique genti consuetudinem suam justam videri: quæ cum sit diversa omnibus gentibus, debeat autem incommutabilis manere justitia, fieri manifestum, nullam usquam esse justitiam. Non intellexerunt, ne multa commemorem: *Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris*; nullo modo posse ulla eorum gentili diversitate variari. Quæ sententia cum refertur ad dilectionem Dei, omnia flagitia moriuntur; cum ad proximi, omnia facinora. Nemo enim vult corrumpi habitaculum suum: non ergo debet corrumpere habitaculum Dei, seipsum scilicet. Et nemo vult sibi à quocumque noceri: nec ipse igitur cuiquam nocuerit.

Tobias 4. 16.
Matt. 7. 12.

CAP. XV.
Regula
in figuratis
locutionibus
servanda.

23. SIC eversa tyrannide cupiditatis, caritas regnat justissimis legibus dilectionis Dei propter Deum, sui & proximi propter Deum. Servabitur ergo in locutionibus figuratis regula hujusmodi: ut tam diu versetur diligenti consideratione quod legitur, donec ad regnum caritatis interpretatio perducatur. Si autem hoc jam propriè sonat, nulla putetur figurata locutio.

CAP. XVI.
Regula de
locutionibus
præceptivis.

24. SI PRÆCEPTIVA LOCUTIO est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam jubens, non est figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. *Nisi manducaveritis, inquit, carnem filii hominis & sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis;*

Joan. 6.
54.

facinus vel flagitium videtur jubere: figura est ergo, præcipiens passioni Dominicæ communicandum, & suaviter atque utiliter reconducendum in memoria, quod pro nobis caro ejus crucifixa & vulnerata sit. Ait Scriptura: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi*; hic nullo dubitante beneficentiam præcipit: sed quod sequitur: *Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus*; malevolentiae facinus putes juberi: ne igitur dubitaveris figuratè dictum, & cum possit dupliciter interpretari, uno modo ad nocendum, altero ad præstandum; ad beneficentiam te potiùs caritas revocet, ut intelligas carbones ignis esse urentes poenitentiae gemitus, quibus superbia sanatur ejus, qui dolet se inimicum fuisse hominis, à quo ejus miseriæ subvenitur. Item cum ait Dominus: *Qui amat animam suam, perdet eam*; non utilitatem vetare putandus est, qua debet quisque conservare animam suam; sed figuratè dictum, *perdet animam*, id est, perimat atque amittat usum ejus, quem nunc habet, perversum, scilicet, atque præposterum, quo inclinatur temporalibus, ut æterna non quærat. Scriptum est: *Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem*; posterior pars hujus sententiæ videtur vetare beneficentiam; ait enim, *ne suscipias peccatorem*; intelligas ergo figuratè positum, pro peccato *peccatorem*, ut peccatum ejus non suscipias.

25. SÆPE autem accidit, ut quisquis in meliori gradu spiritalis vitæ vel est, vel esse se putat, figuratè dicta esse arbitretur, quæ inferioribus gradibus præcipiuntur; ut verbi gratia, si cælibem amplexus est vitam, & se castravit propter regnum cælorum, quidquid

Eucharistia.

Prov. 25.
21.
Rom. 12.
20.

Joan. 12.
25.

Eccl. 12. 4.

CAP. XVII.
Alia omnibus communiter, alia singulis seorsim præcipi.

de

de uxore diligenda & regenda sancti libri præcipiunt, non propriè sed translàtè accipi oportere contendat: & si quis statuit servare innuptam virginem suam, tamquam figuratam locutionem conetur interpretari qua dictum *Eccl. 7. 27.* est: *Trade filiam, & grande opus perfeceris.* Erit igitur etiam hoc in observationibus intelligendarum Scripturarum, ut sciamus alia omnibus communiter præcipi, alia singulis quibusque generibus personarum, ut non solum ad universum statum valetudinis, sed etiam ad suam cujusque membri propriam infirmitatem medicina^a pertineat. In suo quipè genere curandum est, quod ad melius genus non potest erigi.

CAPUT
XVIII.
Quo tempore quid præceptum vel licitum sit, considerandum.

26. ITEM cavendum est, ne fortè quod in Scripturis veteribus pro illorum temporum conditione, etiamsi non figuratè, sed propriè intelligatur, non est flagitium neque facinus, ad ista etiam tempora quis putet in usum vitæ posse transferri. Quod nisi dominante cupiditate, & ipsarum quoque Scripturarum quibus evertenda est satellitium quærente non faciet; nec intelligit miser ad hanc utilitatem illa sic esse posita, ut spei bonæ homines salubriter videant, & consuetudinem, quam aspernantur, posse habere usum bonum, & eam quam amplexantur, esse posse damnabilem, si & ibi caritas utentium, & hinc cupiditas adtendatur.

27. Nam si multis uxoribus castè uti quisquam pro tempore potuit, potest alius una libidinosè. Magis enim probo multarum fecunditate utentem propter aliud, quàm unius carne fruentem propter ipsam. Ibi enim quæ-

^a MSS. duodecim, *perueniat.*

ritur utilitas temporum opportunitatibus congrua, hic satiatur cupiditas temporalibus voluptatibus implicata: inferiorisque gradus ad Deum sunt, quibus secundùm veniam concedit Apostolus carnalem cùm singulis conjugibus consuetudinem propter intemperantiam eorum, quam illi qui plures singuli cùm haberent, sicut sapiens in cibo & potu non nisi salutem corporis, sic in concubitu non nisi procreationem filiorum intuebantur. Itaque si eos in hac vita invenisset Domini adventus, cùm jam non mittendi, sed colligendi lapides tempus esset, statim seipsos castrarent propter regnum cælorum: **NON ENIM EST IN CARENDO DIFFICULTAS**, nisi cùm est in habendo cupiditas. Noverant quipè illi homines etiam in ipsis conjugibus luxuriam esse abutendi intemperantiàm, quod Tobix testatur oratio, quando est copulatus uxori. Ait enim: *Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum; & benedictum nomen tuum in omnia sæcula sæculorum. Benedicant te cæli & omnis creatura tua. Tu fecisti Adam, & dedisti illi adjutorium Evam. Et nunc, Domine, tu scis quoniam non luxuriæ causa accipio sororem meam, sed ipsa veritate, ut miserearis nostri, Domine.*

28. SED qui effrenata libidine, vel per multa stupra diffluentes evagantur, vel in ipsa una conjuge, non solum excedunt ad liberorum procreationem pertinentem modum, sed etiam^a inhumanioris intemperantiæ sordes inverecunda omnino licentia servilis cujusdam libertatis accumulans, non credunt fieri potuisse, ut temperanter multis feminis antiqui

TOM. II.

H

ute-

^a MSS. octo, *immanioris.*

I. Cor. 7. 2.

Eccle. 5. 5.

Tob. 8. 8.

CAP. XIX.
Mali alios de suo æstimant ingenio.